

OB ROB PRISPEVKA PETRA PRELOGA O STANJU V NAŠEM ŠOLSTVU

BOJAN HVALA IN DAMJAN KOBAL

V 1. številki Obzornika 2012 je izšel članek Petra Preloga, ki se odziva na dva članka (Babič, Zabret) o slabem stanju v našem šolstvu.

Peter zaskrbljeno ugotavlja, da se nihče od poklicanih strokovnjakov na članka ni odzval, da ni nikogar, ki bi se (bralcem Obzornika, učiteljem, staršem, učencem in vsem drugim) čutil dolžnega stvari v šoli postaviti na pravo mesto. Peter niti ni razočaran nad ministrom in državnim aparatom, ampak nad strokovnjaki, ki se ne oglasijo in ne povedo dovolj jasno in glasno, kako narobe so stvari.

Petrovi jezi in očitkom, vsaj nekateri, težko oporekamo. Zagotovo je velika odgovornost vseh nas, ki ne storimo dovolj, da bi se stanje izboljšalo. Za situacijo, kakršnakoli že je, smo soodgovorni vsi. Se pa odgovornost deli glede na možnosti, položaj in pristojnosti, ki jih imamo.

Preden nadaljujeva, naj poudariva, da ta prispevek nikakor ni odziv strokovne javnosti, ki ga Peter pogreša. Celo nasprotno, verjameva, da je velik del problemov (tako v družbi kot v izobraževanju) prav v pomanjkanju osebne odgovornosti, ki se je skoraj povsem umaknila abstraktni strokovni odgovornosti. Zapisane misli so torej le osebna stališča človeka, učitelja, matematika, starša in državljana z imenom in priimkom.

1. O „postavljanju stvari na pravo mesto“.

Res je, da so družbeni problemi kompleksnejši od problemov eksaktnih znanosti. Zato so tudi resnice težje preverljive, napake težje dokazljive in „prave rešitve“ težje določljive. Tako se, drugače od resnic v matematiki, mnenja o resnicah v šolstvu razhajajo. Nekateri menimo, da je situacija v izobraževanju (in na sploh v družbi) res zelo slaba. Drugi verjamejo, da smo priča začasnim težavam na poti napredka. Nekateri verjamejo celo to, da so bili trendi v šolstvu zadnje čase pozitivni in da je problem le v tem, da jih nismo razvijali še hitreje.

Nekaj tipičnih (prepletajočih se) tematik, ob katerih so mnenja v družbi zelo različna:

- permisivna vzgoja, odnos do odrekanja, npora in trdega dela;
- poklicno usmerjanje (glede na želje ali/in glede na sposobnosti ter potrebe družbe);
- potreba po selektivnosti in primerni organizaciji šolske mreže;
- elitizem ali egalitarizem ocenjevanja in znanja;

- vloga prava v šolski praksi;
- imeti ali vedeti (razvijati strast/potrebo po posedovanju ali po razumevanju);
- način sprejemanja temeljnih odločitev (v šoli in v družbi).

To so le nekatera področja, na katerih ni soglasja. Zato ni presenetljivo, da v družbeni organizaciji, kot jo poznamo, nimamo „pravih rešitev“. Se pa strinjamo, da je obseg vsebinske in zavezujoče razprave o vseh teh temah presenetljivo ozek.

2. O vtisu, da na dogajanje v šolstvu ni ustreznih odzivov.

Res je, kot pravi Peter, da ni odzivov, ki bi kaj spremenili. Ni pa res, da odzivov na dogajanje v šolstvu sploh ni. V 4. številki Obzornika 2010 sta podpisnika tega zapisa predstavila nekaj precej jasnih smeri, po katerih bi bilo treba stopiti, da bi se kakovost v naših šolah izboljšala. V članku so navedena stališča glede večine zgoraj navedenih dilem v šolstvu in jih zato na tem mestu ne bi ponavljali. Omenjeni članek je bil prispevek na enem od posvetov, ki jih je organiziral SAZU na temo problematičnih razmer v šolstvu, na katerih so na težave opozarjali tudi drugi.

Seveda je tudi drugih kritičnih zapisov in mnenj o omenjenih dilemah veliko. Iz množice opozoril glede pogubnih posledic permisivne vzgoje izpostavimo že precej staro, a temeljno delo Bogdana Žorža [1]: *Razvajenost, rak sodobne vzgoje*. Strokovnjaki, predvsem tisti, ki se na terenu praktično ukvarjajo z zdravljenjem psihičnih težav in odvisnosti med mladostniki, na to temo že dlje časa bijejo plat zvona. O mnogih vidikih prevladujoče vzgoje, npr. o odsotnosti zavesti, da sta tudi *nelagodje* in *napor* normalna sestavna dela vsake človekove aktivnosti, prepričljivo govori Viljem Ščuka ([2]). Znamenita je njegova krivulja, podobna grafu funkcije $f(x) = -\sin x$ na intervalu $[0, 2\pi]$, ki opisuje ugodje v različnih obdobjih vsakega človekovega projekta. Brez „negativnega ugodja“ (napetosti, napora in dela) tudi „pozitivnega ugodja“ (uspeha, zadovoljstva in rezultata) ni. Znana so tudi poglobljena razmišljanja uglednih pravnikov, npr. Mira Cerarja ([3]) o mejah implementacije prava in formalnega v šolskem prostoru. Poleg formalne ravni namreč obstajajo še druge (zdravorazumske, etične), ki jih mora šola skrbno gojiti in upoštevati. Tudi v zvezi z inflacijo odličnih ocen smo bili priče številnih opozoril tako v strokovni literaturi ([4]) kot tudi v časopisih in na okroglih mizah ter predavanjih. Na to temo smo pred kratkim brali tudi odmeven članek maturanta ([5]), ki v duhu *Cesarjevih novih oblačil* opozarja tudi na splošno pomanjkanje zavesti, da je v fazi načrtovanja osebne kariere poleg individualnih želja nujno upoštevati tudi osebne danosti in sposobnosti.

Tako bi lahko naštevali še naprej. Žal vsa ta razmišljanja v morju navzkrižnih mnenj in neargumentiranega odločanja ostajajo premalo slišana in neupoštevana.

3. Ali do spremembe lahko pride s poenotenjem strokovne javnosti?

Bojimo se, da ne. Tako javnost posameznikov kot strokovna javnost sta pogosto zapredeni v mreži egoizma in razpada vrednot. „Strokovnost“ je postala tržno blago. Nekoč (npr. po Josephu Priestleyu (1733–1804)) je bila znanost iskalka absolutne resnice in znanstvenika (strokovnjaka) so definirali *radovednost, pozornost/občutljivost, vztrajnost, verodostojnost, dvom, pogumna ponižnost, predanost*. Danes strokovnjaka definira diploma, vrednost in verodostojnost znanosti pa se meri z *dodano vrednostjo*. Spreminjajo se način komunikacije, pomen in zavest o resnici. Z zavestjo, ki množično sprejema in celo promovira „individualne in relativne resnice“, je vse težje priti do smiselnih družbenih rešitev. Ali, kot piše Ben Dupré v [6, str. 55]:

Dandanes posebno zahrbtno oviro nalogi izobraževanja predstavlja [...] relativizem, ki ne priznava ničesar, kar bi bilo neizpodbitno, kot glavno merilo pa vidi posameznika in njegove želje. Pod pretvezo svobode pa [relativizem] postane zapor za slehernika, saj ljudi med seboj razdvaja in jih priklaplja same nase, na „ego“.

Kako zelo se spreminja dojemanje argumenta in „resnice“, nam lahko pove knjižica *On Bullshit* (O nakladanju/govoričenju) ([7]), ki jo je napisal ugledni moralni filozof Harry Frankfurt. V njej govori o tem, kako usodna je za razvoj družbe inflacija (pomena) besed. Nakladanje je po njegovem mnenju nevarnejše od laži. Pri laži se namreč pojem resnice ohranja, saj lažnivec resnico skriva in se je zato (vsaj) zaveda. Nakladač (in njegovi poslušalci) pa postopoma postanejo povsem indiferentni do laži in resnice, saj je razlika med njima povsem nepomembna in obe uporablja le, če mu služita (v obsesiji potrošniškega ugodja).

Na podlagi razbitja iluzije o vsemogočnem človeškem umu so zadnja desetletja zaznamovana s pretiranim krčenjem razsvetljskega zaupanja v moč razuma. Namreč, reakcija na (sicer povsem razumno) spoznanje, da razum niti ne ponuja vseh rešitev niti ne more povsem zaobjeti vseh spoznavnih vidikov, je bila pretirana. Nihalo je zanihalo nazaj in videti je, kot bi celo v povsem preprostih situacijah začeli iskati rešitve z „alternativnimi sredstvi“, brez moči argumenta. Ali, kot piše Francis Wheen v [8, str. 19]: *... [po razsvetljenstvu] je naslednjih 200 let razum ohranil svoje mesto kot arbiter resnice in kot temelj objektivnega védenja. [Sedaj pa] razum nazaduje tako kot ideal in tudi kot realnost. [...] Ko pa razum spi, se v ospredje prerinejo pošasti, in zadnji dve desetletji sta jih ustvarili obilo.*

V svetu s takšnimi trendi je poučevanje matematike še posebej težavno. V svojem bistvu namreč matematika uči prav to, kar moderni svet vrednot zanika, to je občutljivost za argument. In jasno je, da se mnogim v hiperinflaciji besed in ob razcvetu „lahkotnosti bivanja v objemu alternativnih metod“ matematika zdi nekoristna in sitna starka.

4. Kje je torej rešitev?

Kje, kako torej začeti z akcijo? Ugledni in že davno upokojeni profesor Barry MacDonald (Univerza Vzhodne Anglije) je že pred iztekom minulega tisočletja o reformah v šolstvu povedal tole:

Vsi vemo, da gredo stvari v šoli hudo narobe. Politiki in reformatorji so prepričani, da vedo, kaj je treba storiti. Ker smo, ne da bi kdaj kdo priznal napako, v zadnji polovici stoletja imeli že veliko propadlih reform, reformatorjem nihče ne verjame. Potrebujemo nov kurikulum za skepticizem, potrebujemo pokaži-ne-govori kurikulum ... Reforme so šole pripeljale do sterilnosti, ki mrtvi um, onemogoča ustvarjalnost in inteligenco ter vsiljuje surovo tehnologijo.

Takšne in drugačne reforme, ki so nas tudi pripeljale v trenutno stanje, so se vse dogajale z blagoslovom in podporo strokovnjakov ter v imenu slabo premišljenih in navidezno zveličavnih idej. Zato namesto novih naivnih in bojevitih reform predlagamo raje zbran razmislek s sklonjeno glavo.

V zgodovini smo imeli in tudi še imamo družbe in skupnosti, ki so spodbujale iniciativnost ljudi, ki so ustvarjale občutek, da se z lastno aktivnostjo da napredovati, da se agilnost spleča, da bo vložena energija posameznika mnogotero poplačana. To so bile in so družbe in skupnosti v vzponu. Poleg teh smo imeli in imamo tudi družbe, kjer je iniciativnost nezaželen, diskreditirana ali celo kaznovana. Ozračje v našem šolstvu spominja bolj na to drugo. Sistem je obsežen, odtujen, vzgibi odločanja netransparentni in povezani z birokracijo in strankokracijo. Večji strokovni premiki imajo svoje korenine v vsakokratnih na hitro sestavljenih koalicijskih pogodbah, te pa v programih strank, ki šolstvu posvečajo premalo pozornosti, v odločanje pa jim ne uspe pritegniti ustreznih ljudi. Zato medli upanje, da bi posameznik z lastnim vložkom lahko plemenitil ali izboljšal kaj več kot svoje področje najožje osebne odgovornosti, ki se čedalje bolj krči. Širi se malodušje in indiferentnost. Prav indiferentnost pa je kuga moderne dobe.

Za izhod iz vsega tega vidimo dve možnosti. *Prva* je, da bi zavest o nujnosti sprememb pod težo dejstev diskreditirala staro in še vedno moderno paradigmo udobja do te mere, da bi se nam, zbranim okrog nekega razumnega in karizmatičnega jedra, uspelo poenotiti za niz tihih, a vsebinsko pomembnih sprememb. A kot je videti pri nas, tudi v drugih družbenih sistemih stare paradigme ne padajo zlahka, prav tako pa se karizmatična jedra z zbranimi treznimi rešitvami ne pojavljajo prav pogosto. Morda za to preprosto še ni dozorel čas. Zato bi bila morda *druga* rešitev v večji svobodi, večjem pluralizmu in iniciativnosti v našem (javnem!) šolstvu. Če glede osnovnih izhodišč nimamo enotnih mnenj, pa naredimo šole, ki bodo bolj različne, kot so zdaj, ki bodo bolj paradigmatično oblikovane. Tako bodo starši z izrazito skrbjo za otrokovo udobje dobili šole, kjer bo – kot je nekoč že veljalo – učenec na uro lahko zamudil prvih 15 minut, odšel

15 minut pred koncem, kjer domače naloge ne bodo obvezne in kjer bodo prevladovale odlične ocene ter nenehne pohvale in aplavzi. Starši, ki želimo, da se naši otroci razvijejo v delovne in odgovorne posameznike, pa bomo dobili šole, ki bodo polne izzivov in otrok ne bodo podcenjevale, v katerih bosta delo in spoštovanje dogovorov samoumevna, ki bodo sicer zagotavljale dostojanstvo vsakega učenca, a tudi zaznale njegovo (vsakovrstno) sposobnost in priznale delovni vložek. V teh šolah se inšpektorji in odvetniki ne bodo ukvarjali s formalnimi malenkostmi in kraljevali bodo iskriva radovednost, medsebojno spoštovanje, zavzetost in moč argumenta. V soočenju dveh (lahko tudi več) konceptov bi morda na kratki rok vzpodbudili iniciativnost pri izgradnji identitete in stila posamezne šole. Zaradi možnosti izbire opcij bi se v družbi morebiti posledično odprl (dejanski in vsebinski) diskurz o prednostih in pomanjkljivostih različnih pristopov. Na dolgi rok pa bi morda kakovost (še zlasti če bi bila prepoznana tudi na zaposlitvenem trgu) le prevladala nad navideznim udobjem.

5. Za konec

Odziv g. Petra Preloga je dragocen izraz senzibilnosti in primer upravičenega protesta ter kritične odločnosti, ki, nasprotno od škodljivega malodušja, dramatično zavest odgovornosti. Taki odzivi so pomembni ne toliko zaradi kmalu pričakovanih rešitev, ampak zaradi odmevov, ki jih zbudijo v naših glavah, in zaradi zavezništev, ki jih utegnejo vzpostaviti med podobno mislečimi.

Za reševanje matematičnih problemov so potrebni sposobni ljudje. Družbeni problemi so kompleksnejši od matematičnih. Zato bi za njihovo reševanje potrebovali najsposobnejše. Kako poskrbeti za to, da bi odločali najbolj sposobni in ne najbolj samozavestni, ostaja težak problem od začetkov civilizacije.

LITERATURA

- [1] Bogdan Žorž, *Razvajenost, rak sodobne vzgoje*, Mohorjeva družba, Celje, 2002.
- [2] Viljem Ščuka, *Šolar na poti do sebe, Oblikovanje osebnosti, Priročnik za učitelje in starše*, Didakta, Radovljica, 2007.
- [3] Miro Cerar, *Pamet v krizi, Razmišljanja o miselnih, čustvenih in duhovnih izzivih sodobnega človeka*, Tempo trade, Škofja Loka, 2011.
- [4] Darko Zupanc, Matevž Bren, *Inflacija pri internem ocenjevanju v Sloveniji*, *Sodobna pedagogika* **61** (2010), št. 3, str. 208–228.
- [5] Andrej Šterman, *Pismo maturanta — Absurdi*, dostopno na spletu: <http://www.delo.si/mnenja/blog/pismo-maturanta-absurdi.html>, povzeto 8. 10. 2012.
- [6] Ben Dupré, *Filozofija, Najpomembnejša dognanja človeštva*, Videotop, Maribor, 2011.
- [7] Harry Frankfurt, *On Bullshit*, Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2005.
- [8] Francis Wheen, *Kako so prodajalci megle zavladali svetu*, Mladinska knjiga Založba, Ljubljana, 2004.